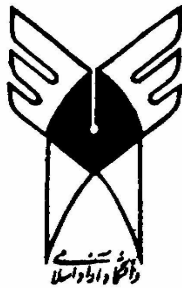


بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



**دانشگاه آزاد اسلامی**

**واحد تهران مرکزی**

**دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی ، گروه علوم تربیتی**

**پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد ( M.A )**

**گرایش تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی**

**عنوان :**

**بررسی تربیت مدنی از منظر امام علی(ع)**

**استاد راهنما :**

**دکتر علی قائمی امیری**

**استاد مشاور :**

**دکتر گل بابا سعیدی**

**پژوهشگر :**

**علی حسین علی پور**

**زمستان ۱۳۹۰**

تقديم به:

همسر و فرزندان عزیزم

فاطمه و محمد حسین

## تشکر و قدردانی:

با سپاس از استاد راهنما؛ جناب آقای دکتر علی قائی امیری، استاد مشاور آقای دکتر گل بابا سعیدی و داور محترم خانم دکتر فرشته کردستانی و تمامی کسانی که در تدوین این پژوهش بنده را یاری نمودند.

## بسمه تعالی

### تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **علی حسین علی پور** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۸۰۶۴۹۸۴۰۰۰ در رشته **علوم تربیتی - تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی** که در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۵ از پایان نامه خود تحت عنوان: **بررسی تربیت مدنی از منظر امام علی (ع)** با کسب نمره ۱۸ و درجه **عالی** دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم:

- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

## بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۱۵

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای علی حسین علی پور از  
پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۸ بحروف هجده تمام و  
با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی

دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

دانشکده: روانشناسی و علوم اجتماعی

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۰۶۱۹۸۹۲۰۰۳
عنوان پایان نامه: بررسی تربیت مدنی از منظر امام علی (ع)		
نام و نام خانوادگی دانشجو: علی حسین علی پور	تاریخ شروع پایان نامه: ۱۳۸۹/۸/۲۰	تاریخ اتمام پایان نامه: ۱۳۹۰/۱۱/۱۵
شماره دانشجویی: ۸۸۰۶۴۹۸۴۰۰۰		
رشته تحصیلی: علوم تربیتی - تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی		
استاد/استادان راهنما: دکتر علی قائمی امیری		
استاد/استادان مشاور: دکتر گل بابا سعیدی		
آدرس: ایلام - دره شهر - خیابان شهید نوروزی - کوچه آلاله ۳		
تلفن: ۰۸۴۲ - ۵۲۲۳۸۸۲		
چکیده پایان نامه ( شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):		
<p>هدف از این پژوهش بررسی تربیت مدنی از دیدگاه امام علی(ع) (بیان مفاهیم تربیت مدنی، تربیت مدنی در غرب و در اسلام، و مصادیق و نمونه های آن در نهج البلاغه) بوده است. روش پژوهش، توصیفی تحلیلی است با استفاده از نهج البلاغه که شامل تمامی موارد خطبه ها، نامه ها و حکمت ها می گردد.</p> <p>پژوهش شامل بررسی جلوه های مدنیت امام علی(ع) در امور سیاسی که شامل سه مولفه: آزادی بیان، حکومت، امنیت (مرز ها، قضایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی)، امور اقتصادی، امور اجتماعی با تکیه بر نگاه امروزی بر آن (یعنی حقوق فرزندان بر والدین، حقوق زن، حقوق حیوانات) و جلوه های مدنیت در حیات شخصی ایشان است.</p> <p>نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر حکایت از آن دارد که کلیه نهادها سازمان ها دستگاه ها سیاست گذاران و مجریان امور در حوضه های مختلف نشر و اشاعه فرهنگ مدنیت اسلامی یک رویه یکسان از دستورات ارزشمند و آسمانی قرآن کریم که تبلور آن در نهج البلاغه و کلام گهربار حضرت علی (ع) است عمل نمایند.</p>		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه  مناسب است  تاریخ  و امضا:

مناسب نیست

## فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

### فصل اول: کلیات پژوهش

- ۱-۱ مقدمه..... ۲
- ۱-۲ بیان مسئله..... ۴
- ۱-۳ اهمیت و ضرورت تحقیق..... ۵
- ۱-۴ سؤالات پژوهش ..... ۵
- ۱-۵ اهداف پژوهش ..... ۵
- ۱-۶ تعریف اصطلاحات و کلید واژه ها ..... ۶

### فصل دوم: مبانی نظری ، ادبیات و پیشینه پژوهش

- ۲-۱ تمدن ..... ۹
- ۲-۲ فرهنگ..... ۱۰
- ۲-۲-۱ معانی واژه فرهنگ در زبان فارسی ..... ۱۰
- ۲-۲-۲ معانی واژه فرهنگ در زبان اروپایی ..... ۱۴
- ۲-۳ فرهنگ، تمدن ، دین و ارتباط متقابل آنها..... ۱۷
- ۲-۴ مفهوم حقوق بشر..... ۱۹
- ۲-۴-۱ دیدگاه اسلام در مورد حقوق بشر..... ۱۹
- ۲-۴-۲ مبانی حقوق بشر از دیدگاه اسلام..... ۲۲
- ۲-۵ شهروندی، حقوق و مسئولیت ..... ۲۵
- ۲-۵-۱ جایگاه حقوق شهروندی در اسلام ..... ۲۶
- ۲-۵-۱-۱ کرامت انسانی ..... ۲۸
- ۲-۵-۱-۲ نظارت همگانی ..... ۲۸
- ۲-۵-۲ تاریخچه مفهوم شهروندی در غرب ..... ۲۹
- ۲-۵-۳ حقوق شهروندی در اسلام ..... ۳۱
- ۲-۵-۴ خدا محور حقوق اسلام..... ۳۵
- ۲-۵-۵ حقوق در سایه سار اخلاق..... ۳۷
- ۲-۶ حقوق شهروندی..... ۴۰
- ۲-۷ حقوق شهروندی از دیدگاه امام علی(ع)..... ۴۰
- ۲-۷-۱ حقوق سیاسی شهروندان ..... ۴۱
- ۲-۷-۲ حق امنیت شهروندان ..... ۴۵



۴۶	۲-۷-۳ حق شهروندان در جنگ
۴۷	۲-۸ پژوهش‌های انجام گرفته در ارتباط با موضوع
۴۷	۲-۸-۱ حمید علیین؛ تربیت سیاسی از دیدگاه امام علی(ع)
۴۸	۲-۸-۲ احمد علی بهرام؛ تربیت مدنی از دیدگاه امام علی(ع)
۴۹	۲-۸-۳ ابوطالب زارع؛ تربیت عاطفی از منظر امام علی(ع)
۴۹	۲-۹ مقالات
۴۹	۲-۹-۱ دکتر خسرو باقری؛ اصول تربیت اجتماعی از دیدگاه امام علی(ع)
۵۰	۲-۹-۲ دکتر محمد حسنی؛ تربیت سیاسی از دیدگاه امام علی(ع)
۵۱	۲-۹-۳ مه‌ری محمدی؛ بررسی مقدماتی مفهوم و اهداف تربیت اجتماعی

### فصل سوم: شیوه و روش تحقیق

۵۳	۳-۱ مفهوم تربیت اسلامی
۵۵	۳-۲ ارزش و اهمیت تربیت
۵۶	۳-۳ اهداف تربیت
۵۸	۳-۴ مبانی تربیت
۶۴	۳-۵ شهروند
۶۶	۳-۶ شهروندی
۶۶	۳-۷ حق و حقوق
۶۷	۳-۸ جامعه مدنی
۶۹	۳-۹ مدنیت از منظر فلاسفه غرب
۷۱	۳-۹-۱ تربیت مدنی از دیدگاه افلاطون
۷۲	۳-۹-۲ تربیت مدنی از دیدگاه ارسطو
۷۳	۳-۱۰ تربیت مدنی از دیدگاه فلاسفه اسلامی
۷۷	۳-۱۱ تعلیم و تربیت در نهج البلاغه
۸۰	۳-۱۲ روش تحقیق

### فصل چهارم: تجزیه و تحلیل مطالب

۸۲	۴-۱ تربیت مدنی از دیدگاه اسلام
۸۸	۴-۲ مولفه های تربیت مدنی از دیدگاه اسلام
۱۰۰	۴-۳ مدنیت از دیدگاه نهج البلاغه
۱۰۷	۴-۴ جلوه های مدنیت امام علی(ع) در امور سیاسی
۱۰۷	۴-۴-۱ آزادی بیان
۱۰۸	۴-۴-۲ حکومت
۱۱۲	۴-۴-۳ امنیت
۱۱۲	۴-۴-۳-۱ امنیت مرزی

۱۱۲.....	۴-۴-۳-۲ امنیت قضایی.....
۱۱۳.....	۴-۴-۳-۳ امنیت اقتصادی.....
۱۱۵.....	۴-۴-۳-۴ امنیت اجتماعی.....
۱۱۷.....	۴-۴-۳-۵ امنیت فرهنگی.....
۱۱۹.....	۴-۵ جلوه های مدنیت در امور اقتصادی.....
۱۲۳.....	۴-۶ جلوه های مدنیت در دیدگاه امام علی(ع).....
۱۲۳.....	۴-۶-۱ حقوق فرزندان بر والدین.....
۱۲۵.....	۴-۶-۲ حقوق زن از دیدگاه امام علی(ع).....
۱۳۲.....	۴-۶-۳ حقوق حیوانات از دیدگاه امام علی(ع).....
۱۳۸.....	۴-۷ جلوه های مدنیت در حیات شخصی امام علی(ع).....

### فصل پنجم: نتیجه گیری ، پیشنهادات و محدودیت ها

۱۴۲.....	۵-۱ نتیجه گیری.....
۱۴۴.....	۵-۲ محدودیت های پژوهش.....
۱۴۵.....	۵-۳ پیشنهادات.....
۱۴۵.....	۵-۳-۱ پیشنهادات در زمینه آموزش رسمی.....
۱۴۵.....	۵-۳-۱-۱ آموزش و پرورش.....
۱۴۵.....	۵-۳-۱-۲ آموزش عالی.....
۱۴۶.....	۵-۳-۲ آموزش غیر رسمی.....
۱۴۶.....	۵-۳-۲-۱ صدا و سیما.....
۱۴۶.....	۵-۳-۲-۲ حوزه های علمیه و مراکز دینی.....
۱۴۷.....	۵-۳-۲-۳ خانواده ها.....
۱۴۸.....	منابع و مأخذ.....

## چکیده

هدف از این پژوهش بررسی تربیت مدنی از دیدگاه امام علی(ع) (بیان مفاهیم تربیت مدنی، تربیت مدنی در غرب و در اسلام، و مصادیق و نمونه‌های آن در نهج البلاغه) بوده است. روش پژوهش، توصیفی تحلیلی است با استفاده از نهج البلاغه که شامل تمامی موارد خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها می‌گردد.

پژوهش شامل بررسی جلوه‌های مدنیت امام علی(ع) در امور سیاسی که شامل سه مولفه: آزادی بیان، حکومت، امنیت (مرزها، قضایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی)، امور اقتصادی، امور اجتماعی با تکیه بر نگاه امروزی بر آن (یعنی حقوق فرزندان بر والدین، حقوق زن، حقوق حیوانات) و جلوه‌های مدنیت در حیات شخصی ایشان است.

نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر حکایت از آن دارد که کلیه نهادها سازمان‌ها دستگاه‌ها سیاست‌گذاران و مجریان امور در حوضه‌های مختلف نشر و اشاعه فرهنگ مدنیت اسلامی یک رویه یکسان از دستورات ارزشمند و آسمانی قرآن کریم که تبلور آن در نهج البلاغه و کلام گهربار حضرت علی(ع) است عمل نمایند.

# فصل اول

## کلیات پژوهش

## ۱-۱ مقدمه

تربیت یکی از مهمترین مسایل انسان است، زیرا نحوه شکل گیری شخصیت انسان ها، به نحوه تربیت آنها وابسته است و به همین دلیل تکیه گاه دعوت اسلامی امر تربیت است و اسلام آیین تربیت و سازندگی است.

در مورد اهمیت تربیت تنها اشاره به این نکته کافی است که حضرت علی(ع) یکی از وظایف حاکم را "اصلاح اهل" دانسته اند، و یکی از حقوق مردم بر حکومت و همچنین یکی از حقوق فرزند بر پدر را تأدیب دانسته و فرموده اند: "...حق شما بر حکومت یاد دادن به شماست تا نادان نمانید و تربیت شماست، تا فرا گیرید" و "حق فرزند بر پدر این است که ...خوب تربیتش کند..." از طرف دیگر تربیت فرآیندی مستمر است که در بستر جامعه شکل می گیرد. در واقع، ابعاد اساسی هویت فرد در تعامل با دیگران و از مسیر روابط گروهی شکل می گیرد. به همین دلیل "تربیت اجتماعی" یکی از ارکان و ابعاد مهم تربیت را شکل می دهد. این بعد از تربیت به لحاظ گستردگی و پیچیدگی و جامعیت، پوششش دهنده تمام نهاد های اجتماعی-تربیتی مشرف بر امر تعلیم و تربیت افراد است که از سویی رشد شخصیت فردی را به همراه دارد و از سویی دیگر میراث فرهنگی را به نسلی آینده منتقل می کند. به همین دلیل اجتماعی کردن افراد جامعه رسالت مهم برنامه ریزان و مربیان به شمار می رود. به عبارت دیگر "تربیت اجتماعی نه تنها یکی از اهداف آموزش و پرورش است، بلکه یکی از اصول حاکم بر آموزش و پرورش نیز می باشد." و از سویی نیز "به عنوان یکی از وظایف اصلی آموزش و پرورش مطرح شده است." از دیدگاه کلان نیز تربیت

اجتماعی با توسعه ملی رابطه مسلم، ضروری انکار ناپذیر دارد و ظهور رشد و توسعه در یک جامعه به ترتیب اجتماعی در یک سطح مناسب ملی بستگی دارد.

انسان از دیدگاه قرآن و سنت دارای دو وجه تفکیک ناپذیر حیات فردی و اجتماعی است. در دیدگاه اسلام فرد به صورت فرد بودن صرف مد نظر نیست بلکه فرد علاوه بر مسئولیت تربیت خویشتن بار عظیم مسئولیت اجتماعی را نیز در حد توان بر عهده دارد. تربیت جامع اسلامی در پی آنست که فر همچنان که به سازندگی و رشد شخصیت خویش مشغول است، در میان جمع مسلمین و امت اسلامی نیز جای خود را مشخص سازد و بتواند با آنها به خوبی مراوده داشته باشد.

بررسی اندیشه هایی که به نحوی در تحولات آموزش و پرورش ما موثر بوده است امری ضروری و عقلانی است. این تحقیق بر آنست که با عنایت به تاکید بر ضرورت بازسازی فرهنگی در جامعه و با طرح دیدگاه های تربیتی مولای متقیان حضرت علی(ع) تا اندازه ای دست اندر کاران تعلیم و تربیت را در طراحی الگوی مناسب برای تقویت کودکان و نوجوانان یاری نماید.

تربیت مدنی از منظر امام علی (ع) و اسلام بسیار اهمیت داشته و ارزشمند است. حضرت علی (ع) در ابعاد مختلف و موارد گوناگون به اهمیت این نوع تربیت اشاره کرده اند و ایشان علاوه بر تاکید زیادی که روی مساله اجتماع و وحدت مسلمین و ارزش ها و مسئولیت های اجتماعی گذاشته اند و در موارد مختلف آنها را ستوده اند و آثار آنها را بیان نموده اند و همچنین در جنبه های فردی نیز به صفات و جنبه هایی تاکید ورزیده اند که اگرچه ظاهرا بسیار فردی است ولی واقع در بطن روابط اجتماعی قرار دارند. باتوجه به اهمیت تربیت مدنی از نظر امام علی (ع) این نکته که تربیت و شکل گیری هویت فرد در بستر جامعه شکل میگیرد و در واقع تکامل انسان در گرو زندگی اجتماعی است تربیت مدنی اهمیت خویش را آشکار می سازد و به عنوان یکی از ابعاد اساسی تربیت خود را نمایان کرده و دامنه وسیعی را در بر میگیرد.

## ۲-۱ بیان مساله

یکی از اساسی ترین بخش های تربیت، تربیت مدنی است که از جایگاه ویژه ای در فرایند تعلیم و تربیت برخوردار می باشد. تربیت مدنی نه تنها یکی از اهداف آموزش و پرورش است بلکه

تحقق آن یکی از وظایف اصلی آموزش و پرورش می باشد و باید به کاربرد بسیار مهم آن در توسعه اقتصادی و فرهنگی توجه نمود و به ارتباط آن با روند توسعه در هر جامعه ای تاکید کرد. روابط نامناسب برخی افراد دچار ناسازگاریهای اجتماعی، نداشتن روابط اجتماعی مطلوب با دیگران که باعث آسیب دیدگی از دیگران میشود، نابسامانیهای اجتماعی، برخوردهای غلط اجتماعی، با وجود مشکلات موجود چه راه حل ها و روش هایی را برای تربیت اجتماعی افراد بکاربریم. عده ای از روانشناسان بر این باورند که اگر روابط بین فردی افراد سالم باشد سلامت روان انسان ها مورد تهدید قرار نمیگیرد و جامعه شناسان معتقدند که روابط اجتماعی مطلوب باعث وحدت اجتماعی می شود. ما در جامعه ای اسلامی زندگی میکنیم و مشی حاکم بر نهادهای اجتماعی این جامعه باید متأثر از دیدگاه های اسلامی باشد. دین مبین اسلام با هدف تربیت بشر انسان سازی و رشد فضایل و رساندن بشر به تکامل مقام قرب ذات باری تعالی طراحی و توسط رسول گرامی اسلام و امامان معصوم به بشریت عرضه شده است. لذا در صدد هستیم تا تربیت مدنی را از منظر امام علی (ع) مورد بررسی قرار دهیم. بطور مسلم تبیین هر چه بهتر نظرات حضرت علی (ع) در مورد تربیت مدنی راه گشای تربیت صحیح افراد جامعه است و پژوهشگر به دنبال این پرسش است که منظور از تربیت مدنی از منظر امام علی (ع) چیست؟

### ۳-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق

در نظامی که مبتنی بر دین مبین اسلام است و تمام نهادهای اجتماعی آن باید به صورت عملی دستورات اسلام را سر لوحه برنامه ها و فعالیتهای خود قرار دهند، بررسی دیدگاه امام علی (ع) امری ضروری است. خصوصا در نظام تعلیم و تربیت رسمی که وظیفه اصلی تربیت فرزندان را بر عهده دارند این ضرورت بیشتر احساس می شود. در مورد دیدگاه های تربیتی امام علی (ع) در کتب و تحقیقات مختلف، مطالبی به صورت پراکنده ذکر شده است. اما تا کنون اثر مستقل و نسبتا جامعی که به جمع آوری نظرات و سیره امام علی (ع) در رابطه با اصول و روشهای تربیت مدنی باشد

،تمرین نشده است.لذا بر اساس این ضرورت نیاز به پژوهشی در این زمینه احساس می شود و لازم است چنین پژوهشی انجام شود تا به صورت منبعی مورد استفاده مربیان و دست اندرکاران و علاقمندان به تربیت قرار گیرد.

## ۱-۴ سوالات پژوهش

- ۱- مدنیت چیست و چه نقشی در زندگی انسان دارد؟
- ۲- آیا در اسلام راجع به مدنیت رأی و نظری وجود دارد؟
- ۳- آیا مدینیتی که اسلام پایه گذاشت با مدنیت دنیای امروز تفاوت دارد؟
- ۴- آیا مدنیت اسلامی در عصر ما هم قابل اجراست؟ و عواملی که باعث تسریع و یا مانع اجرا می شوند کدامند؟

## ۱-۵ اهداف پژوهش

- ۱-بررسی اصول و تعاریف تربیت از دیدگاه اسلام
- ۲-بررسی اصول و تعاریف تربیت از دید امام علی
- ۳-استخراج آراء تربیتی امام علی درباره تربیت مدنی
- ۴-شناخت و معرفی دیدگاه امام علی (ع) درباره تربیت مدنی
- ۵-جمع آوری نظرات،توصیه ها و سیره عملی آن حضرت

## ۱-۶ تعریف اصطلاحات و کلید واژه ها

تعریف تربیت: تربیت از ریشه ربو و به معنی افزایش و نمو است و به معنی پروردن،پروراندن،پرورش دادن ،ادب و اخلاق به کسی یاد دادنو به معنی تغذیه و مراقبت کودک را عهده دار شدن و به دقت درباره او سرپرستی کردن تا اینکه دوره کودکی را تمام کند میباشد.این رسیدگی شامل رشد قوای ادراکی و عقلی اونیز میشود.واژه تربیت با توجه به ریشه آن به معنی فراهم کردن



و فراهم آوردن موجبات فزونی و پرورش است<sup>۱</sup>. تربیت عبارتست از ایجاد تغییرات مطلوب در جسم و جان آدمی و مراد از تغییرات مطلوب رشد کامل نیروهای وجودی و استعداد های نهفته در انسان به گونه ای متناوب و متوازن است (دفتر همکاری حوزه و دانشگاه).

دیدگاه: در فرهنگ عمید دیدگاه به معنی چشم انداز و منظره معنا شده است و منظور از دیدگاه در این رساله کلیه نظرات و توصیه های امام علی (ع) و سیره عملی آن حضرت در ارتباط با انسان میباشد.

تعریف مدنیت: تمدن در مفهوم اصطلاحی متداول زمان، یعنی شهر نشینی در زبان فارسی حضارت در لغت عرب و Civilization در زبان انگلیسی است، و آن بمعنی همزیستی پویا و توسعه طلب در مجتمعات مسکونی بزرگ تحت نظام و قوانین موضوعه بشر، با تحمل عقاید و اخلاقیات مختلف، و با اهداف حد اکثر بهره گیری از امکانات طبیعی با بکارگیری علوم و فنون و صنایع میباشد و خلاصتاً همکاری و همیاری تلاشگرانه برای بهینه زیستن است، اما تک بعدی میباشد.

اما، تمدن در مفهوم واژگانی آن، بمعنی وابستگی به «مدینه» است و مدینه مؤنث کلمه مدین است که اسم مکان از واژه دین میباشد - و لذا تمدن یعنی وابستگی به یک جامعه بزرگ شهر نشین که نظامات اجتماعی آن اساساً بر پایه «دین» استوار میباشد. در تمدن (شهر نشینی دین مدارانه) انسان متدین نیز از طرف خداوند مکلف به قانون گذاری برای امور خود میباشد.

هدف های تعلیم و تربیت: اهداف تعلیم و تربیت بر حسب مقتضیات زمان و مکان

متغیرند. امروزه بیشتر متخصصان تربیتی در دو هدف زیر موافقتند:

۱- کمک به رشد و تکامل طبیعی فرد

۲- جاویدان و غنی ساختن مهارت ها و ارزش های سودمند اجتماعی

---

<sup>۱</sup>. راغب اصفهانی

# فصل دوم

مبانی نظری ، ادبیات و

پیشینه پژوهش

## ۲-۱ تمدن

تمدن در لغت از واژه عربی «مدینه» به معنی شهر و در زبان های لاتین از کلمه Civis یعنی رهایی از بدویت اخذ شده است. این لغت با کلمه Civilas به مفهوم حسن معاشرت نیز هم خانواده است. چنین واژگانی نشانگر آن است که بین تمدن و یکجانشینی و در نهایت ایجاد نظم و قواعد ثابت زندگی و مناسبات خردمندانه رابطه تنگاتنگی است. لذا تمدن نظم اجتماعی است که باعث خلاقیت فرهنگی می شود و البته با تعریف تمدن در حوزه علوم اجتماعی، این فرآیند از استمرار و خصایص زندگی بشر حکایت می کند. به عبارت دیگر تمدن یعنی مجموعه نهادهای اجتماعی، شرایط و روابط اقتصادی، نظام دینی، سنن ادبی و هنری، در یک جامعه تطور یافته که مردمانش با هدفی کمال جویانه در یک جا ساکن شده اند یا در تعریفی دیگر تمدن مجموعه مختلطی از پدیده های اجتماعی با خصلت قابل انتقال و مشترک برای همه جوامع است و یا مجموعه خصایص مشترک همه تمدن ها با مفهوم مذکور، در برابر حالت وحشیانه یا بربریت.

## ۲-۲ فرهنگ

واژه فرهنگ در زبان های مختلف و در فرهنگ ها و دایرةالمعارف ها دارای معانی متعدد و گوناگونی است، که بیانگر دلالتها و تعیینهای مختلف و تحولات آن در سیر تاریخی اش هست. معانی قدیم واژه ی فرهنگ در زبان فارسی دارای مشترکاتی با معانی آن در زبان های فرنگی-لاتینی است، در صورتی که در زبان عربی مشاهده نمی شود.

### ۲-۲-۱ معانی واژه فرهنگ در زبان فارسی:

داریوش آشوری بیان می کند: «واژه فرهنگ در فارسی واژه بسیار کهنی است که از زبان پهلوی پیشینه آن را در دست داریم. اما صورت کهنه تر فارسی باستان و اوستایی اش را در دست نداریم. این واژه از دو پاره تشکیل شده است، یکی پیشوند «فر-» و دیگر بن واژه «-هنگ» از ریشه «تنگ» در اوستایی، به معنای کشیدن. «فر-» را به معنای «پیشین» و «به سوی» در واژه هایی مانند فرسودن، فرمودن و فرسنگ داریم. صورت دیگر آن «فرا-» ست، چنانکه در «فرا رفتن». «-هنگ» را به صورت «هنج» هم داریم، چنانکه «فرهنگ» به صورت «فرهنج» هم بوده است و مصدر فرهنگیدن هم داشته ایم، به معنای ادب و تربیت کردن. از این «-هنگ» و «هنج» در فارسی کهن واژه دو دهنج را داریم به معنای دودکش. معنای ریشه ای واژه «فرهنگ» پیش کشیدن یا جلو آوردن یا فرا کشیدن است. از این واژه در زبان پهلوی «فرهنگستان» را هم داریم به معنای آموزشگاه، یعنی جایی که در آن «فرهنگ» می آموزند و جوانان را پرورش می دهند و ایشان را فن و حرفه ای می آموزانند، چنانکه «فرهنگ سواری» داشته ایم، به معنای فن سوارکاری. «فرهنگ شاهان» نیز به معنی آداب و قاعده های کشور دارای شاهانه بوده است. و در زبان فارسی واژه فرهنگ، بویژه در متن های نظم و نثر تا قرن هفتم هجری، به معنای «ادب» بسیار به کار رفته و ادب نیز به معنای اصول و رسم انجام درست رفتار و شیوه ی درست زندگانی انسانی. تا آنکه این واژه از چند قرن پیش در هندوستان، از زمانی که فرهنگ نویسی فارسی در آنجا آغاز شد، به معنای کتاب لغت به کار رفت و فرهنگ جهانگیری نخستین کتابی بود که این نام را بر خود گذاشت، به معنای کتاب لغت، و پس از آن کتاب های لغت دیگر این نام را بر خود گذاشتند، مانند فرهنگ برهان قاطع و فرهنگ